

8. Шубин И.А. Внутришкольный контроль : пособ. для руководителей / И.А. Шубин. – М., 1977.

САЧАВА К.Д.

ВЗАЄМОДІЯ ШКОЛИ Й СІМ'Ї У ФОРМУВАННІ НАВЧАЛЬНОЇ ПРАЦЕЛЮБНОСТІ ШКОЛЯРІВ

Головною метою школи є формування й розвиток високоінтелектуальної, свідомої особистості з громадською позицією, готовою до конкурентного вибору свого місця в житті. У Законі України “Про загальну середню освіту”, в якому визначено завдання загальної середньої освіти, акцентовано увагу на трудовому вихованні, яке спрямовано на формування творчої працелюбною особистості, свідоме ставлення до праці як вищої цінності людини й суспільства.

Серед видів трудової діяльності школярів провідне місце посідає навчальна праця, передумовою успішності якої є навчальна працелюбність. Це особистісна якість учня, що виявляється в: яскраво вираженому позитивно-активному ставленні до навчальної діяльності й що виразно виявляється на поведінковому рівні та на певному етапі особистісного розвитку формується як одна зі стрижневих рис особистості; готовності при виконанні будь-якої навчальної роботи діяти з повною віддачею; здатності тривалий час займатися навчально-пізнавальною діяльністю, а також сприяє формуванню позитивного ставлення школярів до навчальної праці, активізує їхню навчально-пізнавальну діяльність, перешкоджає перевтомі учнів під час навчальних занять тощо. Тому серед великої кількості різноманітних важливих і водночас складних проблем, які постають перед сучасною педагогічною наукою, важливе місце посідає проблема формування навчальної працелюбності підлітків. У формуванні навчальної працелюбності школярів, зокрема виробленні в них умінь навчатися із задоволенням, самостійно набувати та поповнювати свої знання, важливу роль відіграє взаємодія школи із сім'єю. Аналіз наукової літератури свідчить, що в психолого-педагогічних дослідженнях проблема працелюбності школярів розглядається в різних напрямках, зокрема:

1) значення, шляхи та засоби виховання працелюбності й психологічна підготовка до праці (Л.А. Висотіна, М.П. Гуціна, Я.Б. Розинський, В.П. Шершаков, А.А. Смірнов, А.А. Люлінська, Ш.С. Агаєв та інші);

2) зв'язок працелюбності з іншими психологічними процесами і особливостями (І.А. Арямов, Б.М. Теплов, Н.С. Лей та ін.);

3) суть працелюбності і її компоненти (І.Ф. Свадовський, Я.З. Невєрович, М.Дж. Магераммов та ін.).

Проте проблемам навчальної працелюбності майже не приділялася увага. Зокрема, поза увагою науковців залишились питання організації взаємодії сім'ї та школи для розв'язання зазначеної проблеми.

Мета статті – визначити завдання та проаналізувати основні форми взаємодії школи й сім'ї щодо формування навчальної працелюбності школярів.

Основним, постійним і систематичним видом трудової діяльності підлітків шкільного віку є навчальна праця. Позитивні якості навчального процесу й великі потенційні можливості школи забезпечують успіх навчальної праці підлітків тільки за умови позитивного ставлення сім'ї до трудового виховання. Про це свідчить передовий досвід шкіл.

Педагогічним колективам необхідно не обмежувати свою діяльність тим, щоб підлітки набували навички навчальної праці в самій школі. Ця робота повинна продовжуватися і в сім'ї. Серед форм і методів взаємодії школи та сім'ї доцільними вважаємо такі:

- 1) відвідування батьків удома;
- 2) запрошення батьків до школи;
- 3) день відкритих дверей для батьків у школі;
- 4) класні батьківські збори;
- 5) бесіди й лекції з батьками на педагогічну тематику;
- 6) тематичні вечори й вечори запитань та відповідей;
- 7) конференції, на яких батьки обмінюються досвідом сімейного виховання з певної проблеми;
- 8) спільні інтелектуальні ігри з використанням новітніх інтерактивних технологій.

Добре зарекомендували себе й такі традиційні та нетрадиційні форми взаємозв'язку школи і сім'ї щодо пропагування педагогічних знань із проблеми виховання навчальної працелюбності, як: педагогічний десант (виступ педагогів на підприємствах); дерево родоводу (зустрічі поколінь); у сімейному колі (індивідуальні консультації, зустрічі із психологом); родинний міст (обговорення з батьками проблем виховання навчальної працелюбності); день добрих справ (спільна навчальна діяльність педагогів); вечір великої розмови (участь педагогів, батьків в організації інтелектуального середовища в родині).

Відвідування батьків удома допомагає встановити зв'язок з усією сім'єю; з'ясувати її загальну та педагогічну культуру, місце дитини в сім'ї й ставлення до неї старших; ознайомитися з досвідом батьківського виховання; дати поради й домовитися про єдині вимоги до школяра. Перш ніж відвідувати родину, необхідно мати певні відомості про неї та її зв'язки зі школою, відтак з'ясувати основні дані про самого учня, його успішність, поведінку, відносини з учителями тощо. Успіх відвідування сім'ї залежить не лише від сумлінної підготовки, а й від поведінки вчителя. З власного досвіду роботи

можемо поради: із самого початку зустрічі з батьками необхідно створити атмосферу довіри та доброзичливості. У сім'ях, які не мають систематичного зв'язку зі школою, візит учителя розцінюється як сигнал біди, батьки насторожуються, готуються до захисту дитини, тому бесіду про дітей треба починати з позитивних моментів їх характеру й поведінки.

Встановлення істинного стану справ дає змогу накреслити спільний план дій школи і сім'ї, домовитися про взаємне інформування про досягнуті успіхи й труднощі. Учителям слід акцентувати увагу батьків щодо виховання в дітей працелюбності: підтримувати регулярний зв'язок зі школою; формувати в сім'ї відповідальне ставлення дітей до навчання як трудової громадської діяльності; поважати навчальну працю дитини; цікавитись її успіхами; допомагати їй у міру своїх сил долати труднощі навчання; виховувати волю та наполегливість; заохочувати прагнення підлітків до самостійності; підтримувати твердий розпорядок у всьому; додержуватися чіткого режиму дня, тижня; розширювати кругозір дітей; ставити їм запитання; викликати на творчій спір; ставити перед підлітками практичні завдання.

Як відомо, важливим колективним видом роботи класного керівника з батьками учнів є класні батьківські збори. Такі збори сприяють формуванню громадської думки батьків, об'єднанню їх у єдиний колектив. Тематика зборів визначається загальними завданнями виховання, умовами навчально-виховної роботи в класі, рівнем загальної культури батьків.

Учитель ще до зборів повинен поговорити з окремими батьками, звернути їх увагу на виставку дитячих досягнень, стенди з літературою, спеціально випущену стінгазету. Учитель має бути тактовним, не допускаючи повчального тону, різкості в критиці помилок. Якщо збори проводять у формі обміну досвідом виховання навчальної працелюбності дітей в сім'ї, потрібно уважно та спокійно вислухати всі виступи й зауваження батьків. Рішення, прийняті батьківськими зборами, стосуються і батьків, які з тих чи інших причин не змогли прийти на збори. Тому при зустрічі з ними вчитель повинен ознайомити їх зі змістом зборів та прийнятими рішеннями щодо формування навчальної працелюбності підлітків.

Важлива форма взаємозв'язку – бесіди та лекції. Їх проводять або для батьків учнів одного класу, або окремо для батьків учнів різних паралелей, що дає змогу враховувати вікові особливості дітей. Ці заходи ефективні лише тоді, коли спираються на конкретні факти щодо виховання навчальної працелюбності. У зв'язку із цим велику допомогу можуть надати твори класиків вітчизняної й світової педагогіки, в яких розкриваються проблеми виховання навчальної працелюбності, зокрема “Материнська школа” Я.А. Коменського, “Думки про виховання” Дж. Локка, “Еміль, або Про виховання” Ж.-Ж. Руссо, “Як Гертруда навчає своїх дітей” Й.Г. Песталоцці, “Книга для батьків”, “Лекції про виховання дітей” та “Виступи з питань сімейного виховання”

А.С. Макаренка, “Як готувати матір і батька до шкільно-сімейного виховання своїх дітей”, “Як добиватися, щоб батько і мати як вихователі виступали в єдності”, “Як поглиблювати виховну роботу з батьками в міру росту й розвитку дитини”, “Як разом із сім’єю керувати дитячою працею”, “Важкі діти” В.О. Сухомлинського, “Поради батькам”, “Сторінки для батьків”, “Звернення до батьків”, “Психологія емоцій і виховання” С. Френе та ін.

Тематичні вечори, вечори запитань і відповідей, на які запрошуюють психологів, лікарів та інших фахівців, причетних до проблеми виховання навчальної працелюбності підростаючого покоління, – теж ефективна форма взаємозв’язку родини й школи.

Для педагогічної пропаганди виховання навчальної працелюбності серед батьків використовують також диспут. Він найсприятливіший за умови, що в класі або в школі сформувався дружний батьківський колектив, і кожен може відверто висловитися стосовно обговорюваної проблеми. Диспут не лише збагачує батьків знаннями з проблеми виховання навчальної працелюбності, а й сприяє встановленню більш тісних контактів з учителями, створює додаткові можливості для врахування індивідуальних особливостей батьків при засвоєнні ними педагогічної інформації.

Для пропагування педагогічних знань практикують конференції, на яких батьки обмінюються досвідом сімейного виховання з певної проблеми.

Останнім часом виникли нові види виховної роботи з учнями, що передбачають активну співпрацю з батьками під час їх проведення. Це, передусім, усні журнали, прес-конференції, зустрічі за “круглим столом”, батьківські університети, виконання батьками практичних завдань.

Розглянуті вище форми взаємодії школи й сім’ї допомагають реалізувати найважливіші завдання щодо формування навчальної працелюбності:

- 1) формування умінь і навичок навчальної праці;
- 2) оволодіння учнями культурою навчальної праці;
- 3) виховання в школярів особистісних якостей (дисциплінованість, наполегливість, креативність, відповідальність, пунктуальність тощо).

Наведемо приклад основних умінь і навичок учня навчатися: уміння планувати свою навчальну класну й домашню роботу, братися в певні години за її виконання раціональними способами, заучувати заданий текст, виконувати письмові завдання, контролювати результат їх виконання. Як у школі, так і вдома школярі повинні відчувати підтримку дорослих щодо формування вмінь і навичок. Учителі забор’язані не епізодично навчати підлітків прийомам навчальної праці, а робити це систематично, у свою чергу, батьки ні в якому разі не повинні підтримувати в дітей утриманський настрій, без особливої необхідності підказувати їм.

Останніми роками спостерігається низька культура навчальної праці підлітків. У сучасних школярів не має елементарних навичок самостійної робо-

ти. Школярі не можуть планувати свій час, не володіють раціональними прийомами навчально-пізнавальної діяльності, слабо орієнтуються у вимогах, які висуваються щодо їх знань. На наш погляд, поняття “культура навчальної праці” включає такі компоненти:

- 1) комплексний аналіз умов навчальної праці;
- 2) прагматичне планування особистого часу;
- 3) ефективна самотійна праця;
- 4) оволодіння раціональними прийомами навчально-пізнавальної діяльності;
- 5) самоконтроль вимог навчальної праці;
- 6) оптимальна корекція результатів навчальної праці.

Прагнення до культурного набуття навчальних знань виникає під час активного ставлення школярів до навчальних предметів, виступаючи водночас одним з вагомих мотивів навчання. Зародження та зміцнення інтересу до культурного навчання зумовлено керівною роллю вчителя й контролюючою місією сім'ї. Воно досягається через:

- а) оптимальний підбір навчального матеріалу, який потрібно засвоїти;
- б) планування різних видів навчально-пізнавальної діяльності;
- в) наукові пояснення вчителя і батьків, які забезпечують осмислення, перебудову, уточнення життєвих уявлень щодо самотійності;
- г) розвиток розумової активності, включення дітей до творчої праці;
- д) чітке формулювання вимог щодо різних видів навчально-пізнавальної діяльності.

Така ефективна, послідовна, змістовна діяльність педагогів школи за систематичної участі батьків остаточно позначиться на результаті – значному підвищенні культурного рівня навчання підлітків і, відповідно, формуванні відчуття любові до навчальної праці.

Процес виховання особистих якостей дитини перманентний. Він починається вдома та продовжується в школі й навпаки. Але щоб досягти позитивного ефекту виховання відповідних якостей, процес повинен бути керованим і науково обґрунтованим щодо його організації. Відомо, що засвоєння знань, умінь і навичок учнями однієї й тієї самої групи нерівномірні. Отже, щоб правильно та ефективно розвивати певні якості школярів на уроці, вчителю потрібно знати не тільки свій предмет і методику його викладання, а й учнів, з якими працює, їх індивідуальні особливості. Процес виховання певних якостей на уроці необхідно індивідуалізувати, тобто використати систему психологічних засобів, за якою формування цілої групи якостей відбувалось з урахуванням індивідуальних особливостей учнів. Робота з індивідуалізації виховання навчальної працелюбності складається з двох основних елементів: а) систематичного вивчення учнів з метою визначення їх індивідуальних здібностей; б) розробки та проведення уроків з урахуванням даних, одержаних у

ході вивчення. Допомогти вчителю правильно визначити індивідуальні особливості кожної дитини можуть, перш за все, батьки. Тому класним керівникам і практичним психологам загальноосвітніх шкіл необхідно використовувати зазначені вище форми взаємозв'язку сім'ї й школи.

Висновки. Взаємодія школи та сім'ї відіграє важливу роль у розв'язанні завдань формування в підлітків навчальної працелюбності. Серед існуючих форм цієї взаємодії ефективними ми вважаємо такі: відвідування батьків удома; запрошення батьків до школи; день відкритих дверей для батьків у школі; класні батьківські збори; бесіди й лекції з батьками на педагогічну тематику; тематичні вечори та вечори запитань і відповідей; конференції, на яких батьки обмінюються досвідом сімейного виховання з певної проблеми; сумісні інтелектуальні ігри з використання новітніх інтерактивних технологій. Вважаємо доцільним у подальшому вивчення педагогічних умов щодо оптимізації процесу формування навчальної працелюбності в сучасній школі.

Література

1. Азаров Ю.П. Семейная педагогика / Ю.П. Азаров. – М. : Политиздат, 1982.
2. Бех І.Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – С. 5–14.
3. Бех І.Д. Проблема методів виховання у сучасній школі / І.Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1996. – № 4. – С. 136–140.
4. Гильбух Ю.З. Психология трудового воспитания школьников / Ю.З. Гильбух, Е.П. Верещак. – К. : Рад. школа, 1987.
5. Досвід роботи класних керівників з проблем креативного виховання учнів // Позакласний час. – 2008. – № 4. – 62 с.
6. Досвід роботи класних керівників з проведення класних виховних годин і годин-спілкування // Позакласний час. – 2009. – № 7. – 62 с.
7. Закон України “Про загальну середню освіту” // Освіта України. – 2009. – 29 вересня.
8. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу / А.С. Макаренко // Вибрані твори : у 7 т. – К. : Рад. школа, 1954. – Т. 5.
9. Мартинюк І.В. Національне виховання: теорія і методологія / І.В. Мартинюк. – К., 1995.
10. Методика воспитательной работы / [под ред. Л.И. Рувинского]. – М. : Просвещение, 1989.